

Brusewitz och Tellefsen har missuppfattat vad upprepbarhet innebär. Jämförelserna med kvantmekanik och relationen terapeut - patient är ovidkommande.

Man kan naturligtvis inte a priori utesluta att paranormala fenomen kan finnas. Men bevis saknas ännu, trots att parapsykologin har över hundra år på nacken och ingalunda är någon "ung vetenskap", svarar Sven Ove Hansson.

Missuppfattningar om upprepbarhet

Brusewitz och Tellefsen för dels ett resonemang om upprepbarheten av parapsykologiska experiment, dels framför de en rad kritiska synpunkter på min artikel. Jag ska börja med att diskutera upprepbarhetskravet, och går där efter in på detaljkritiken.

Upprepbarhet

Liksom andra kritiker har jag framhållit att "det hittills inte har framträtt en enda person som i välkontrollerade och upprepbara försök har kunnat uppvisa en paranormal förmåga".

Brusewitz och Tellefsen argumenterar mot denna ståndpunkt på flera olika sätt. Dels hävdar de att det finns upprepbara experiment, dels ger de tre olika skäl till varför det inte finns några upprepbara experiment.

Trots sin upprördhet över bristen på referenser i min artikel (se punkt 2 nedan) talar Brusewitz och Tellefsen inte om vilka experiment de anser vara upprepbara. I stället ger de namnen på fyra olika försökspersoner, nämligen Ingo Swann, Pavel Stepanek, Bill Delmore och Lalsingh Harribance.

Det är förvånande att de nämner just Delmore i sammanhanget. Han har nämligen avslöjats med att använda trollerimetoder vid kortgissning. (Se punkt 6 nedan.) Även Stepanek är en avslöjad bluffmakare. (Om Delmore, se James E. Alcock, *Parapsychology: Science or Magic?*, Oxford 1981, s 141. Om Stepanek, se CEM Hansel, *ESP and Parapsychology*, Buffalo 1980, s 268-271.)

Hittills har ingen av de fyra uppräknade personerna, och inte heller någon annan, uppvisat paranormal förmåga i ett välkontrollerat experiment, som kan upprepas av vilken försöksle-

dare som helst. Det är bara "troende" parapsykologer som får positiva resultat.

Resultat som bara kan nås av försöksledare med en viss uppfattning är inte vad man normalt menar med upprepbarhet. Det finns ingen annan vetenskap där något sådant skulle accepteras.

Försöksledareffekten

Brusewitz och Tellefsen hävdar emellertid att det finns en "försöksledareffekt" som är "anledningen till att försökspersoner inte lyckas om man har en skeptisk försöksledare eller observatör närvarande". Här hänvisar de till att "relationen mellan försöksledare och försöksperson har stor betydelse. Det är välkänt från andra relationer, t ex lärare - elev, läkare - patient och terapeut - patient att denna kontakt är mycket viktig."

Om man skulle överföra Brusewitz och Tellefsens resonemang till dessa andra områden skulle det finnas pedagogiska metoder som förlorar sin effekt så snart de undersöks av en forskare som inte tror på dem (även om läraren gör det), eller om det finns en "skeptisk observatör" närvarande. Vidare skulle det finnas behandlingsmetoder som alltid förlorar sin effekt om en skeptisk forskare lägger upp undersökningen. Något sådant skulle inte accepteras inom pedagogiken eller behandlingsforskningen.

Kvantmekanik

Ett annat av Brusewitz och Tellefsens argument är att paranormala fenomen är "mer spontana än många fenomen inom naturvetenskapen, och är därför inte

upprepbara i strikt mekanistisk bemärkelse. De avviker alltså från de fenomen som man mer strikt kan upprepa. På samma sätt som kvantmekanikens fenomen förefaller de att i hög grad vara spontana, icke-deterministiska och icke-kausala." Vidare säger de: "Upprepbarhet är inte lätt att tillämpa ens på de exakta vetenskaperna. Fysik t ex är idag inte bara den absoluta och upprepbara mekaniken utan också den Einsteinska relativa naturmodellen och den 'osäkra' och mer eller mindre 'sannolika' kvantmekaniken."

Inom de flesta vetenskaper sysslar man med fenomen som inte är "deterministiska" i den meningen att man kan förutsäga varje enskild händelse. Det gäller inom fysiken, men också inom t ex psykologin och sociologin. Detta innebär emellertid inte att man inte kan göra några upprepbara försök. I stället innebär det att man behöver statistiska metoder då man utvärderar försöken.

Kvantmekaniken är ett utmärkt exempel på detta. Inom dess arbetsområde kan enskilda händelser inte förutsägas säkert. Ändå är den en teori med mycket stark förutsägelsekraft, eftersom den ger mycket exakta statistiska förutsägelser. Kvantmekanikens giltighet har bekräftats i ett stort antal experiment som alla är i högsta grad upprepbara.

Kvantmekaniska fenomen är, i motsats till vad Brusewitz och Tellefsen påstår, lika upprepbara som de fenomen som studeras i den klassiska mekaniken. Det finns inte ett enda experiment som kan förklaras kvantmekaniskt, och som inte är upprepbart. De egenskaper som Brusewitz och Tellefsen tillskriver paranormala fenomen finns alltså inte hos de fenomen som kvantmekaniken beskriver.

Om tankeläsning verkligen finns, behöver den alls inte uppträda med absolut regelmässighet för att kunna påvisas. Men den måste rimligen kunna påvisas på ett statistiskt säkerställt sätt i välkontrollerade och upprepbara experiment.

Ung vetenskap?

Brusewitz och Tellefsen har ytterligare ett argument för att parapsykologiska resultat inte behöver vara upprepbara: "Parapsykologin är fortfa-

rande en ung vetenskap. Man kan då inte förvänta sig att man fått så bra kontroll att det alltid går att upprepa samma experiment med exakt samma resultat och för alla typer av försökspersoner och försöksledare."

Det är svårt att förstå vart man vill komma med detta argument. Ska det ställas lägre krav på bevisningen därför att ett forskningsområde är ungt?

Det är inte heller lätt att se på vilken grund parapsykologin kan beskrivas som en särskilt ung vetenskap. The Society for Psychical Research grundades år 1882, och åtskilliga experiment inom området hade gjorts långt tidigare. Jag bläddrade nyligen igenom en bibliografi över det senaste årets vetenskapliga publikationer inom fysiken. Endast en liten del av dessa handlade om fenomen som ens var kända för hundra år sedan. Även inom t ex psykologin handlar en stor del av dagens forskning om fenomen som då var okända. Jag vet inget annat exempel än parapsykologin på ett mer än sekelgammalt forskningsområde där man fortfarande saknar bevis för att de fenomen som man studerar verkligen existerar.

Referenser och vetenskaplighet

Så över till detaljkritiken. Jag ska bemöta den i sju punkter.

1. "Den journalistiska teknik han använder är att plocka ut subjektivt valda uppgifter ur ett stort material och formulera påståenden som var för sig uppges representera hela forskningsområden. Därefter avfärdar han hela området i fråga på någon eller några rader genom att anföra något exempel på påstådd forskning, vilket skall motbevisa detta påstående."

Hur vetenskaplig man är beror inte på vad man studerar utan på hur man studerar det. Varken i min artikel i Forskning och Framsteg eller någon annanstans har jag avfärdat något enda forskningsområde. Jag har inte uppgett att något av mina exempel skulle representera ett helt forskningsområde.

Min artikel handlade om skillnaden mellan vetenskapliga och ovetenskapliga förhållningssätt till kunskap. Det skulle inte ha varit en förtjänst om en sådan artikel saknade konkreta exempel.

2. "Preciserade referenser saknas helt, varför det är omöjligt för läsaren att kontrollera källan. Från läsarsynpunkt kan exemplen lika väl vara påhittade av Hansson, då de enbart passar in i hans bild - de bekräftar hans dyfte. Redan detta förföringsätt gör hans artikel i FoF ovetenskaplig."

Forskning och framsteg är en populärvetenskaplig tidskrift, där referenser och notapparater normalt inte förekommer. I artikeln hänvisas till min bok "Vetenskap och ovetenskap". Där återfinns källhänvisningar till de exempel jag tog upp i artikeln.

3. "Hansson påstår här att det gjorts en kritisk genomgång av alla publicerade parapsykologiska rapporter med positiva resultat."

Det påstår jag inte alls. Däremot har det gjorts en lång rad olika granskningar av olika delar av denna litteratur, och det är till stor del dessa granskningar jag bygger på. (Jag vill särskilt rekommendera följande böcker: Leonard Zusne och Warren H Jones, Anomalous Psychology, Hillsdale 1982. James E Alcock, Parapsychology: Science or Magic?, Oxford 1981. CEM Hansel, ESP and Parapsychology, Buffalo 1980. David Marks och Richard Kammann, The Psychology of the Psychic, Buffalo 1980.)

Speciella begåvningar?

4. "På sidan 47 står det om vetenskap att 'den syftar till att finna sådan kunskap som är allmängiltig, dvs som gäller för alla människor'. Vad som menas med 'kunskap för alla' är mycket oklart. Man eliminerar här t ex studiet av speciella begåvningar och av fenomen som i sig själva kan vara fullständigt korrekta och rätt registrerade, men som är sällsynta."

Det är ett grundläggande krav i vetenskapen att resonemang och slutledningar ska kunna kontrolleras av andra och att experiment ska kunna upprepas av andra med samma huvudsakliga resultat (intersubjektivitetskravet). Naturligtvis innebär detta krav inte att man skulle vara förhindrad att studera speciella begåvningar. Om t ex tankeläsning skulle finnas, skulle det gå alldeles utmärkt att påvisa detta genom experiment. (Däremot kan man inte, utifrån detta krav, godta

experiment som kräver att försöksledaren har en specialbegåvning, t ex tankeläsning, som inte kan kontrolleras av andra.)

5. Jag framhöll i min artikel att "bluffmakare som Uri Geller ofta har haft lätt för att lura även i övrigt mycket skickliga forskare - helt enkelt därför att de flesta forskare saknar utbildning och erfarenheter av trolleri. Därför är parapsykologin ett av det områden där det är särskilt viktigt att inte dra förhastade slutsatser av enstaka experiment."

Brusewitz och Tellefsen skriver: "Hansson antyder vidare att det inte förekommit försök där professionella illusionister har närvarit. Så är inte fallet. Det finns faktiskt några som inte lyckats avslöja Uri Geller (och andra liknande försökspersoner)."

Alldeles riktigt. Det finns professionella illusionister som inte har lyckats avslöja Uri Geller. Men det finns också professionella illusionister som har lyckats avslöja honom, och som har gjort om hans trick med stor framgång. Det finns ingen demonstration som Geller har gjort, och som inte har fått en tillfredsställande naturlig förklaring av de på området mest kunniga illusionisterna.

Om Uri Geller har paranormala förmågor följer dessa ett märkligt mönster, nämligen att bara räkna till sådant som också kan åstadkommas med trollerimetoder. Det är t ex intressant att han bara böjer metallföremål och inte trä- eller plastföremål. Den som böjer föremål med trollerimetoder böjer dem oftast vid andra tillfällen än då åskådarna tror att de blir böjda. En trollkarl undviker föremål av trä eller plast, eftersom det hörs när de böjs.

6. Min artikel innehöll en bild av s k Zenerkort. I bildtexten stod det: "Från trolleriföreställningar vet vi att det är mycket lätt att luras med kort."

Brusewitz och Tellefsen skriver: "Texten vill få läsaren att koppla ihop a) att man luras med kort i trolleriföreställningar, med b) att man använder speciella kort i vetenskapliga psi-försök. Hansson vill här få läsaren att tro att man luras även i fallet b. I parapsykologiska försök

handlar det inte alls om att luras eller manipulera med kort."

Parapsykologin har svåra problem med fusk och trollerimetoder. Därför är det inte särskilt välbetänkt att använda arbetsredskap som det är exceptionellt lätt att fuska med. Det finns åtskilliga exempel på hur det som deklarerats som landvinningar för parapsykologin i själva verket var resultat av manipulation med kort. (Se t ex Hansels bok enligt ovan.)

7. Brusewitz och Tellefsen säger att jag har "som krav att alla forskare som genomför ett och samma försök skall få samma resultat. Detta är en mekanistisk syn på hur forskning går till! Det finns här inget utrymme för individualitet. Om t ex 50 forskare får positiva resultat och den 51:a inte kan upprepa dessa, är då de 50 första felaktiga? Naturligtvis inte. Det är befängt att påstå att så fort en försöksperson inte ger samma positiva resultat som alla tidigare försökspersoner, under lika stränga kontroller, så finns inte de fenomen som dessa 50 första har presterat."

Här påstås att jag har en helt annan (och förvisso befängd) ståndpunkt än den jag redovisade i min artikel. Jag angav där klart att det skulle räcka som bevis om "en enda person" kunde visas ha paranormal förmåga.

Till slut

Naturligtvis kan man inte a priori utesluta att det skulle finnas paranormala fenomen (och anklagelsen för att jag skulle göra det saknar grund i det jag sagt och skrivit). Det är inte heller ovetenskapligt att fortsätta leta efter bevis för att sådana fenomen finns. Däremot är det ovetenskapligt att påstå att man har bevis innan man har det. Parapsykologin måste underordna sig samma krav som andra forskningsområden, t ex att experiment ska kunna upprepas av forskare med en annan uppfattning än den som först gjorde experimentet.

Sven Ove Hansson

Medicinsk magnetism?

I Sydsvenska Dagbladet 20/10 1985 framträdde handpåläggaren Mathias Marsch, som hävdar att han botar sjukdomar med animalisk magnetism.

Patienten får ligga på en divan medan Mathias Marsch för sina händer över den del av kroppen som han ska behandla. Han står på 10-15 centimeters avstånd och rör händerna över patienten. Han står alltid med sin högra sida mot patientens vänstra, eller tvärtom, "för polariseringens skull", säger han.

"Men det är ansträngande att arbeta med händerna. Därför tar jag en glasbehållare fylld med tung materia, t ex filspån, i varje hand. Då förstärks min kraft och jag slipper jobba mig genomsvevigt."

Marsch har svårt att förstå att skolmedicinen inte accepterar hans livsmagnetism (animal magnetism). Han arbetar i Mesmers tradition, och "magnetism, vanlig magnetism, beskrivs av fysikerna ännu i dag som ett fenomen, något man konstaterar finns men inte riktigt kan förklara men ändå accepterar och använder sig av. När läkarna tar ett EEG mäter de ju svaga elektriska strömmar i hjärnan för att få en bild av hjärnaktiviteten. Men vem kallar dem för kvacksalvare för det?"

Just det ja, vid EEG "mäter" man elektriska strömmar. Om "livsmagnetismen" kunnat påvisas på liknande sätt hade ju saken varit en annan.

SOH